

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LUDVIG SCHRØDERS JORDEFÆRD

VED

LUDVIG SCHRØDER'S

JORDEFÆRD I ASKOV

DEN 14. FEBRUAR 1908

SÆRTRYK AF »HØJSKOLEBLADET«

KONRAD JØRGENSEN - KOLDING

VED en smuk og stemningsfuld Højtidelighed førtes Ludvig Schrøders Kiste Torsdag Aften den 13. Februar til Valgmenighedskirken. Det var mildt, forarsagtigt Vejr, da Elever og Beboere af Askov om Aftenen samledes i Højskolens Have foran Schrøders Veranda.

Efter Salmen »Som Dug paa slagne Enge« talte *Appel*:

Gud tager ikke sine Gaver tilbage. Det Trøstens og Forjættelsens Ord trænger vi til at mindes, naar Sorgen truer med at overvælde os, saa vi synes, vi mistede alt.

Og dette gælder i denne Stund Hjemmet, hvorfra vi nu skal bære vor kære Faders Støv ud.

Nu er de gaaet bort begge, de to, som under rig Velsignelse fra Himlens Gud og i en trofast indbyrdes Kærlighed havde bygget Hjemmet her, hvori den store Børneflokk har levet rigt og herligt, fordi den Fred og Tryghed, som Gud trods al vor Skrøbelighed kan skænke os Mennesker i vore Hjem, var tilhuse.

Men saasandt vi med ærlige og taknemmelige Hjerter har taget imod, hvad Gud gav os i dette velsignede Hjem, saasandt skal det ikke tages fra os, thi Gud, den kærlige Fader, tager ikke sine Gaver tilbage. Men hvad vi har modtaget her hjemme, skal med Guds Hjælp tjene

os til Fremgang mod det Hjem, hvor vi skal samles for aldrig at skilles.

Derfor skal Takken her ikke alene lyde for det, vi har haft i Hjemmet, men for det, vi ejer derfra og aldrig skal miste.

Vi var mange inden for dette Hjems Døre, og vi var forskellige, men der var hjertelig og aandelig Plads til os alle.

Underlig lykkeligt, at vort kære Hjem stadig blev forynget. Det yngste Barn i Søskendeflokken og de ældste Børnebørn sørgede for, at Barnegraad og Barnelatter aldrig forstummede, og Farfar og Farmor, Morfar og Mormor blev aldrig gamle i Sind og Hjerte.

Men de tos Kærlighed rakte og favnede langt videre end til Hjemmets snævre Kreds.

Først til den Ungdom, der gæstede Skolen, i hvis Tjeneste Arbejdet var dem en daglig Glæde.

Og vi maa vel sige, at det var en af de bedste Gaver Gud gav denne Skole, at den havde som en Baggrund for Livet, der udfoldede sig her, det lykkelige og stærke Hjem, som mange af de unge har faaet varige og afgørende Livsindtryk fra.

Gud tager ikke sine Gaver tilbage. Vi maa med Tak fortrøste os til, at hans Miskundhed ogsaa vil naa til de smaa og svage Hjem, der er udgaaet fra dette, og jeg har Trang til at bede om, at Gud vil styrke os, der fortsætter i Hjemmet, som vi til sidst delte med ham, der nu er gaaet bort.

Men saa var Hjemmet her særlig velsignet gennem de mange trofaste Medarbejdere og Venner, der omgav det. —

Nu er vort Samlingsmærke falden!

Det gælder Søskenflokken, det gælder for Ungdommen her paa Skolen, og det gælder for Vennelaget.

Gud se til os i Naade. Hans Aand styrke os til Samdrægtighed i Kærlighed og Sandhed. Fred med Hjemmets Minde i Jesu Navn.

Saa blev Kisten baaret ud og førtes igennem Haven, hvor den mødtes af et Fakkeltog af Mænd fra Askov By. Videre førtes den gennem en Allé af Flag og Graner hen i Kirken, der var festlig oplyst og prydet med Kranse. Foran Altret var tændt to store Juletræer. Her fremsagde Pastor Dr. phil. H. F. Feilberg Trosbekendelsen og Fadervor.

*

Dagen efter, Fredag, fyldtes Kirken ved Middagstid af de store Skarer, der var stævnet hid fra alle Landets Egne, ja ogsaa fra Nabolandene. Med de mange Kranse og Blomster, der var sendt, var ikke blot Alteret og Kisten i Midterskibet, men alle Kirkens Vægge, Piller og Stole prydede. Man begyndte med at synge Salmen »Hil dig Frelser og Forsoner«, hvorefter *Jacob Appel* holdt følgende Tale:

Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet. —

Da vi den sidste Aften var samlede om vor kære Faders Sygeleje og søgte at naa ind til

ham med vore kærligste Tanker og Følelser ved at synge de Salmer, hvis Ord og Toner hørte til hans dyreste Eje, sagde min Hustru: jeg hører som et Kor, der stadig synger: Tak, Tak.

Og hun hørte jo ret.

Trods Smerten i det dybe Hjertesaar, vi alle bar paa, var Grundtonen i vor stille Sang Tak-sigelse.

I de Øjeblikke, hvori vi syntes, hans Bevidsthed endnu glimtvis gav sig Udtryk, har han hørt den Klang; jeg tror, det har gjort ham godt i den trange Stund at høre en inderlig Genklang af det Raad, han saa ofte gav os, og som han selv levede efter: *at den sikre Vej til Trøst i Sorg og Kvide, er Takkens, der fører op til alle gode Gavers Giver, til vor himmelske Fader, som er Trøstens Gud.*

Vor kære Fader var, saaledes som han lever i mit Hjerte, først og sidst en *Takkens Mand*.

Alle, der har lært ham nøjere at kende, og navnlig de, som har levet under Tag med ham i Hjemmet, véd god Besked om, at han, jeg kan gerne sige paa dobbelt Maade, trængte til daglig at leve i Tak.

Hans Bøn formede sig i Tak. Han begyndte sin Dag med Tak for, hvad der er givet os i Troens Ord, der for ham, ikke i Kraft af en Lære, men i Kraft af Erfaring, var Livsordet. Og naar han tit sagde til os, at selv om et Menneske er saa lykkeligt, at han om Morgen kan gaa til sit Arbejde med godt Mod og friske Kræfter, saa er Kaarene dog saadanne, at naar Aftenen kommer, maa han gaa ydmyget til Hvile, thi han naaede ikke, hvad han havde tænkt og haabet — saa tilføjede han, at gen-

nem Ydmygelsen kan man naa frem til en Tak for det lidet, der blev naaet, og denne Tak giver nyt Mod og ny Kraft til næste Dag.

Det var jo netop saadan for ham, at han havde en lykkelig Evne til at glæde sig over det, han naaede ved sit Dagværk, selv om han tit syntes, det var lidet. Denne Evne aabenbarede han klart deri, at han som dagligt Brød trængte til Forstaaelse og Tak for sin Gerning. Det var noget barnligt hos ham, det kunde være en Svaghed, men det var ogsaa en Styrke. Det skyldtes hans Trang til at være glad; mærkede han, at han gennem sit Ord og sin Færd havde kunnet give Mennesker aandelig Hjælp og Næring, da lukkede han sig op og delte gavmildt med andre, hvad der fyldte hans eget Hjerte.

Han var god at komme til, thi han saa i Tilhiden den Tak, der kunde lukke hans Hjerte op.

Som han var en *Takkens Mand*, var hans Hjerte og Sind fyldt af Livsmod og Livslyst.

Hans Løsen var jo: *Dag og Daad er Kæmperim*, og det hang paa det inderligste sammen med hans stærke Trang til at takke for Livet.

Men hans altid vaagne Virkelyst var ikke en Flugt bort fra Lønkamrets inderlige og stille Liv. Det var netop ud fra et taknemligt Hjertes sikre Tro paa, at det var efter Guds Lov, naar Kræfter og Gaver blev brugte til Folkegavn og Guds Ære, at Ordene Dag og Daad klang lifligt for ham.

Jeg vilde gerne, om jeg ret og tydeligt kunde sige det, vidne, at i ham blev det stadfæstet, at den rette Virkelighedssans fødes i det Hjerte, hvor Takken til Gud Fader for Livets Gave ligger naturligt til Rede som hos et Barn.

Han talte saa at sige aldrig om Døden; selv ikke efter hans Hustrus Bortgang. Det var ikke, fordi han vilde uden om den haarde Side af Virkeligheden, som Døden er. Nej, det var en barnlig Livsfylde hos ham, der skød Dødstankerne til Side.

Han havde barnligt *taget imod Guds Ord og agtet sig værdig til et evigt Liv*. Da Paulus sagde til Jøderne i Antiokia i Pisidien, at de forskød Guds Ord og ikke agtede sig værdige til et evigt Liv, da savnede han det hos sine Landsmænd, som var Schrøders Væsens inderste Kendemærke, en *Hjertets Tak for Livets Gave*.

At ydmyge sig daglig og i Tak søge Hjælp og Styrke hos Gud, det gør kun den, der agter sig værdig til et evigt Liv, den, der føler sig som et Guds Barn.

Naar han ikke talte om Døden, da skyldtes det, at han levede i et Samfund, der ikke deles ved Død og Grav, fordi Gud i sin Naade har frelst alle dem, der i Troen paa Jesus Kristus befaler sig ham i Vold.

Det evige Liv er jo ikke blot et hinsidigt, saavist som det hellige Samfund, Guds Børns Samfund, rummer Helgen her og Helgen hisset.

Schrøder har engang skrevet: det hører med til at være en kristen Lærer at have Blikket vendt til den store Sammenhæng i Tidsløbet fra Begyndelsen til Fuldendelsen, men det hører ogsaa med til at være den gode Lærer at have den rette Sans for Virkeligheden i det smaa og i det enkelte.

Her har han tegnet et Billede af sig selv, som han var som Lærer. Han havde Øjet op-

ladt for den store Sammenhæng gennem Tiderne, hans Livsanskuelse var historisk, og den Historie, han øste af for at klare sig sin egen, sit Folks og Guds Menigheds Stilling, var den, som virkelig er levet af Mennesker under Guds Aands Førelse.

Derfra hans levende Sans for Betydningen af en ædruelig historisk Forskning til Opredelsen af Menneskeslægtens Levnedsløb, Betydningen heraf ogsaa for Folkeoplysning, hvis ypperste Hjælpemiddel er en fyldig sund historisk Tale, hvoraf den unge Slægt kan hente Hjælp til Klarhed over egne Kaar og Hjælp til personlig Udvikling.

Og hans vaagne Sans for Virkeligheden i det smaa og enkelte bragte ham i personligt Forhold til de mange enkelte Mennesker og Virksomheder, som tilsyneladende kunde være indbyrdes højst forskellige, men som alle havde det fælles, at de var det virkelige Livs Venner og Tjenere.

Men hvor hans Færd og Virke end faldt, altid var han rede til at sige Gud og Faderen Tak for alle Ting.

Derfor blev han for os, der stod ham nær, og jo for mange flere, en velsignet Hjælp til at søge Livets Gud og betro os til hans Varetægt.

Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.

Efter Salmen »Jesus min Drot« talte *H. Nutzhorn*:

Naar en Mand gaar bort, er det lykkeligt, om Livet, han har levet, kan have Spireevne i sig

til noget godt for dem, der bliver tilbage. Jeg vil fremdrage en af Siderne hos Schrøder, hvoraf jeg tror, vi alle kan drage god Lære.

Jeg vil begynde med at sige, at naar Schrøder havde faaet fat paa en Tankegang, der interesserede ham, kunde han stundom med korte Mellemrum vende tilbage dertil, uden at Tilhørerne dog trættedes. Maaske laa det noget deri, at det hver Gang blev fremsat paa en lidt anden Maade eller med ny Momenter, men især deri, at han kunde udtale det med samme Indderlighed og Tilforladelighed Gang paa Gang, fordi det var en Ting, der laa ham stærkt paa Sinde.

Det var saaledes en Tid Tilfældet med hans Betragtninger over Apostlen Johannes. Han fremhævede om ham, at naar han kaldes den Discipel, Herren elskede, og naar det fortælles, at han den sidste Aften ved Nadveren laa op til Jesu Bryst, da har man ofte betragtet det som Udtryk for et blot rent menneskeligt Sympatiforhold imellem dem; og man har fremstillet Johannes som den bestandig milde, bløde, fred-sæle Apostel. Men herimod gjorde Schrøder Indsigelse. Johannes var tvært imod af en ild-fuld, fyrig Karakter, hvilket ganske vist i og for sig er noget godt, navnlig hos Ungdommen; men det medfører ogsaa store Farer. Vi maa huske, at Jesus har selv givet Johannes og hans Broder Jakob Navnet Tordensønnerne, hvilket næppe kan have nogen god Betydning, og Lucas fortæller da ogsaa, at da Jesus vilde med sine Disciple drage til Løvsalsfesten, var der en samaritansk By, de skulde igennem, men som nægtede at tage imod Jesus, fordi Rejsen

gik til den af dem ilde sete By Jerusalem. Derover blussede Jakobs og Johannes' Forbitrelse op i den Grad, at de udbrød: »Vil du, at vi skal byde Ild fare ned fra Himlen og fortære dem, ligesom Elias gjorde«. Men Jesus vendte sig imod dem med den stærke Bebrejdelse: »I véd ikke, af hvad Aand I er; thi Menneskenes Søn er ikke kommen for at fordærve, men for at frelse Menneskers Sjæle.« Saaledes kunde da Ildfuldheden hos Jakob og Johannes tage saa farlig en Retning, at den gav sig Udslag i den voldsomste Heftighed.

Forholdet mellem Jesus og Johannes maa da snarere opfattes i Lighed med en Moders Forhold til et Barn, der har voldet hende store Bekymringer, saa hun har maattet tage sig særlig af det med hele sin varme Moderkærlighed. Netop derved er et saadant Barn kommet til at ligge hendes Hjerte saa nær. Johannes har sikkert voldet Jesus mange Bekymringer, saa Følgen blev, at Jesus med særlig Omhu maatte tage sig af ham, for at Ildfuldhedens Vrangsider kunde ophæves, og fornemmelig for at den kunde udvikles i den bedste Retning til Menneskegavn og til Guds Ære. Under dette store Opdragerarbejde er det da, at Johannes udviklede sig til den Apostel, som Herren elskede.

Naar Schrøder talte saaledes om Johannes' Heftighed, havde man en bestemt Følelse af, at han med det samme ogsaa vendte Tankerne mod sig selv, og ventelig har netop det bidraget til, at han kunde tale om denne Apostel med en vis Vægt. Hos Schrøder var der nemlig noget af en medfødt Johannes-Natur. Mange af dem, der har kendt Schrøder fra hans tidligere

Aar, véd jo, at det den Gang jævnlig hændte ham, naar noget, han satte stor Pris paa, blev angrebet, da kunde hans Ildfuldhed give sig Udslag i meget opbrusende Heftighed mod vedkommende; men bag efter var han meget pint af sin egen Optræden og har ofte brugt det Udtryk, at haarde Ord volder gerne den mest ondt, som har brugt dem. Over for Gud følte han sig da ydmyget og prøvede saa at bekæmpe sin Heftighed; ogsaa hans milde Hustru prøvede at dæmpe derpaa; men det hjalp kun en Tid; thi vi Mennesker magter saa lidt i den Sag. Gud ske Lov, saa véd vi, der er én, om hvem det hedder, at i hans Haand »er Hjerterne som Vandbække; han bøjer dem, hvorhen han vil« (Sal. Ordsprog 21., 1.); naturligvis under Forudsætning af, at han faar Lov at raade, og det fik han her. Schrøder var jo en inderlig troende, gudhengiven Mand, der var vant til at lægge alt i Guds Haand, og han gav ogsaa for Alvor denne Sag Gud i Vold; og ligesom han ved sin Tale om Apostlen Johannes' Opbrusen tillige har tænkt paa sig selv, saaledes har han sikkert tillige ønsket og bedt om, at han ogsaa kunde i nogen Maade blive hjulpet paa lignende Vis. Og saaledes skete det. Det lykkelige og smukke Udbytte deraf blev nærmest det, at det heftige og opfarende efterhaanden fortog sig, saa han tilsidst blev en i høj Grad fredelig og mild Mand, og det var kønt efter hans Død at se det smukke Udtryk af Fred og Mildhed, hvormed han laa i sin Kiste. Men ved Siden heraf maa jeg først og fremmest ogsaa anføre det andet store Udbytte, nemlig at Gud desuden havde vendt det derhen, at Schrøders

medfødte Ildhu, store Evner og utrættelige Arbejdslyst stadig kunde tages i Tjeneste paa flere og flere Omraader til Brug for det bedste og ædleste, saa det blev en meget stor Livsgerning, han fik udrettet, og det gav han altid Gud Æren for.

Jeg har ønsket at fremdrage denne personlige Side hos min gamle Ven fra de unge Aar. Hvad han udadtil har udrettet af stort og godt, ligger jo mere klart for alle og er allerede af mange i denne Tid blevet fremdraget i Skrift og Tale. Men jeg er tillige vis paa, at Schröder vilde være glad ved, at der fra en, som har kendt ham nøjere, kunde ved Siden deraf fremkomme det Vidnesbyrd, at ogsaa om ham gjaldt det, at det er Guds Kraft, som fuldkommes i vor Skrøbelighed. Schröder selv erkendte det først og sidst, at det var Gud, som naadig og kærlig havde ledet alt til det bedste for ham selv og til Gavn for Folk og Menighed. Æren tilkommer Gud i det høje.

Af hvad Schröder saaledes har oplevet gennem de mange Aar, kan vi da uddrage den gode og frugtbringende Lære, at i samme Grad som vi ærligt og uforbeholdent kan overgive os selv og alt, hvad vi, hver især, har at kæmpe med, helt og holdent i Guds Haand, i samme Grad tør vi ogsaa tro og haabe, at Gud vil føre alt til den bedste Udgang for os.

Nu er han gaaet bort herfra, og vi vil alle komme til dybt at savne ham. Jer, hans Børn, for hvem han var en sjælden kærlig og deltagende Fader, vil Sorgen og Savnet jo ramme haardest; men hans øvrige Slægt og vi, hans Venner, vil jo ogsaa komme til at føle Savnet i høj Grad.

Det er en vemodig Følelse, hvormed jeg oplever, at den ene efter den anden af Slægt og Venner gaar bort; der er nu ikke mange tilbage længer. Men saa er det paa den anden Side en Trøst at tænke paa, at alt som Kredsen her paa Jorden formindskes, da vokser i samme Grad Kredsen af de kære hinsides, saa derhen vender Tanken sig mere og mere. I de senere Aar er jeg derfor ogsaa blevet vant til i min daglige Morgenbøn at indflette ogsaa en Bøn for hver især af de kære bortgangne, og Tallet vokser jo; nu er Schrøder kommet til. Det, jeg beder om, er: Herre Gud og Fader, naar min Time kommer, at jeg skal vandre herfra, lad mig da opnaa den Lykke, at jeg hisset maa gense alle de kære, der er vandret forud, og at jeg der maa kunne tage imod alle de kære, som følger efter, saa vi til sidst kan alle samles hos dig i de evige Boliger, i det ny Jerusalem, hvor der ikke er nogen Synd, ikke nogen Sorg og ikke noget Savn, men hvor alle Hjertets Længsler og Trang skal finde deres fulde Tilfredsstillelse og Opfyldelse med Hensyn baade til det gode, det sande og det skønne, der, hvor alle Taarer skal aftørres og alle Sukke forstumme og afløses af en evig Glæde, som ingen kan tage fra os, men som giver sig Udslag i inderlig Taksigelse og Deltagelse i den dejlige Lovsang:

Kristne! hvilken Morgenrøde,
 mange mørke Timer værd,
 naar vi, levende og døde,
 mødes med vor Herre kært!

Man sang »Lyksalig, lyksalig hver Sjæl, som har Fred«, og *Poul la Cour* talte*:

Ludvig Schrøder har mangen Gang raadet sine Venner til, naar de standsede lidt paa deres Vej, at sige Tak for det tilbagelagte: det er den bedste Forberedelse til at komme videre.

Naar vi er samlet her i Dag, var det dejligt, om Dagen kunde forme sig efter dette hans Raad — til en Takkefest.

Men vil vi nu gerne sige Tak af Hjertens Grund, saa bliver vi vel bedst skikkede dertil ved at drage Mindet frem om det, vi har at takke for.

Derfor — og ikke for at give et Menneske den Ære, som alene er Guds — vil vi lade Blikket glide tilbage over den Mands Liv og Gerning, som her er afsluttet.

Blandt de mange Billeder af Fortidens Skikkelser, som *Ludvig Schrøder* i *Tidens Løb* har malet med sit Ord, er ogsaa Billedet af Torden-sønnerne Jakob og Johannes, og han dvælede gerne ved dette Billede, som han med sin grundige Natur og med sin Sjælekundskab malede og uddybede en Del anderledes, end man tidligere var vant til.

Man havde malet »Kærlighedens Apostel«, som om han alene efter sin Natur var et elskeligt Menneske. »Den, som Herren elskede«, »den, som ved Kærlighedsmaaltidet laa op til Jesu Barm«, han maatte paa Forhaand være elskelig, og han blev malet saaledes, den blide,

* Talen blev holdt lidt anderledes, fordi de to foregaaende Talere havde givet Udtryk for nogle af de samme Tanker.

den skønne, den rene og uskyldige, »den fagreste Jomfru lig«. Ludvig Schrøder kunde næsten blive ivrig, naar han prøvede at rette dette Billede og male det med Sandheds Farver. Og han havde vel Medhold deri baade fra Johannes og fra Herren selv. Naar Johannes skriver om »den Discipel, som laa op ved Jesu Barm, og som han elskede«, saa skriver han selvfølgelig ikke dette i Selvgodhed, men i Tak; og Herrens Ord til de to ildfulde unge Mænd, der bad om at maatte lade Ild falde ned fra Himlen og fortære den uvenlige By, lød saa afvisende med Hensyn til menneskelig Elskværdighed, som det vel kunde lyde: »I véd ikke, af hvad Aand I taler«. Nej, Ludvig Schrøder kunde hævde med Fynd, at Herren elskede Johannes, ikke fordi han var født saa elskelig, men fordi Johannes trængte til at elskes, og Herren saa, at hans Kærlighed just der kunde komme til at bære saa skøn Frugt; men ikke alene maatte han selv give ham Kærlighed under hele deres Samliv, men Johannes var endnu ikke moden, da han saa sin Herre hænge paa Korset: han maatte endnu længe lære Kærlighed og Taalmod i Stilhed hos Jesu Mor. Men saa frugtede det ogsaa hos »Kærlighedens Apostel«, Budbringeren om Herrens Kærlighed, den store Evangelist.

Og han, om hvis Støv og om hvis Minde vi her er samlede, var ogsaa Budbringer. Han havde i sin Natur noget af den samme Ild, som han mente at finde hos Johannes, og han trængte ogsaa til Kærlighed. Kærligheden gjorde ham saa godt, og han fik den i rigt Maal, fornemmelig af sin Hustru, der sikkert ogsaa har givet ham noget af det, som han mente, Johan-

nes fik hos Maria, Kærlighedens Hjælp til Taalmod. Og han fik Kærlighed af sine Børn og fra den store Venneskare, han havde; og hvor kunde han være rørende taknemmelig for den Kærlighed, der mødte ham.

Men medens Sammenligningen vistnok kan gælde med Hensyn til Ludvig Schrøder selv, paa hvis eget Hjerte den Kærlighed, som mødte ham, sikkert har gjort sin Gerning lige til han til sidst gik omkring og med sit milde Øje bar Vidne om den Kærlighed, han havde faaet i sit Liv, — saa gælder Sammenligningen ikke deri, at Ludvig Schrøder først paa sine gamle Dage blev Budbringeren. Dette har han været i henved et halvt Aarhundrede, og Budet har han bragt til Tusinder og atter Tusinder.

Men hvorledes har han kunnet dette, inden der laa et stort Maal af egen Livserfaring forud? Fordi han tidlig gik i Aandens Skole, tidlig med Flid og Troskab lærte de Aandens Love at kende, som vel virker i Frihed, men, som han selv sagde, gør sig gældende med ikke mindre Sikkerhed end Naturens Love, tidlig viede sig til at gaa i Aandens Tjeneste og røgtede dette sit Hverv med en Troskab og en Overbevisningens Sikkerhed med Hensyn til de Ting, som ikke ses, men som dog er de allerstørste Virkeligheder.

Veltalende i Ordets almindelige Forstand kunde man ikke kalde Ludvig Schrøder. Han havde ikke nogen særlig Naturgave med Hensyn til den klangfulde Brug af Modersmaalet, kunde endog have Bryderi med at fremføre Digte, ganske som Digterne havde formet dem, men hans Ord fyldte ikke des mindre Tilhørerne med

Overbevisning og fremkaldte i deres Indre baade Varme og Skønhed. At Ludvig Schrøder talte saa jævnt og næsten forsigtigt, især i Begyndelsen af sin Tale, beroede dog især paa hans Vederhæftighed, hans Sandhedskærlighed. Rigtigt maatte det, som skulde siges, først og fremmest være, og det maatte end ikke gerne laane nogen Kolorit, som ikke var fuldt ud ægte og vel begrundet. Det røber den stærkeste Tro paa Aandsvirkelighed, naar Taleren snarere holder igen end fremskynder den Ild, som Aanden har tændt i ham selv med Hensyn til den Sag, han fører frem. Og denne Tro avler Tiltro. »Det er altsammen saa ægte, naar Schrøder taler« — hørte jeg en Gang en udmærket gammel Kvinde sige, som utrættelig hørte ham fra Dag til Dag.

Men alt som Ordet fandt Sangbund hos Tilhørerne — og herfor var Ludvig Schrøder meget lydhør —, blev han selv revet med, saa Ordet ogsaa efter dets ydre Skikkelse fik Kraft og Klang, og han kunde da stundom løfte sig selv og sine Tilhørere med Aandens Vingeslag op til de store Vidder og vise dem Syner i Aandens Verden, som aldrig glemmes.

Dette skal vi nu ikke mere opleve; og ej heller skal vi mere mødes med den gamle Mands milde Blik. Men Minderne, som staar tilbage, bliver saa meget mere levende, som der nu staar, ikke alene mangfoldige Mennesker, der takker ham, men mangfoldige gode Sager, som han har virket i og for som faa.

Dette hænger sammen med den forunderlige Forening af Tætsluttethed og af Rækkeevne, som Ludvig Schrøder ejede.

Han kunde paa den ene Side samle sig og alle Tilhørerne om en enkelt Sag med en Kraft og en Varme, som om alt maatte sættes ind paa denne Sags Gennemførelse; og paa den anden Side kunde han favne saa vidt, at man kunde fristes til at sige om ham: intet menneskeligt er ham fremmed. Men fordi han til en Tid satte sin Kraft ind paa en anden Sag, var ingenlunde den første glemt. Tværtimod, han var en sjælden trofast Mand, og at den ene Sag laa vel gemt i hans Hjerte, naar han vendte sig til den anden, viste sig bl. a. ofte deri, at han havde en underlig Evne til at knytte Baand mellem Sager eller Personer ved Lejligheder, hvor det tit ikke faldt andre ind, at der var nogen Forbindelse.

Fra hans Hjem gik Baandene ud, og der havde hans Hjerteliv vel sine bedste Rødder; men herfra strakte de sig til hans udvidede Hjem, Højskolen, Skolen for de unge, Skolen for hans Folk, hans Folk nordena og hans Folk søndena og hans Folk hinsides det store Verdenshav, som altid var indesluttet i hans Bøn; og videre til Nordens Folk i Norge, Sverige, Island og Finland. Ja, han undte gerne de endnu fjernere Folk noget med af det Guld, han havde faaet at forvalte, og han kunde ogsaa glæde sig, naar han saa, at de havde nemmet lidt deraf.

Og som han var paa en Gang tætsluttet og vidtrækkende, er Mindet og Takken nu ogsaa baade inderlig og mangfoldig.

Men han sagde, at naar man standsede paa sin Vej, skulde man sige Tak for det tilbagelagte; det var den bedste Forberedelse til

at komme videre, saa var det vel, fordi Sjælens Møde med sin Gud, saaledes som det kan opleves i en Takkebøn, er den største af alle Aandsvirkeligheder. Selv trængte han til daglig at opleve dette Møde, og af alle hans mange gode Raad er der næppe noget, der er større og bedre end dette. Maatte rigtig mange nemme det og erfare dets Rigdom, og lad os da først i Dag af Hjertets Dyb sige: »Gud ske Lov og Tak for, hvad du ved denne Mand gav os, vort Folk og vor Kirke! Tak!«

Efter Sangen »Den store Mester kommer« talte *Johannes Schrøder*:

Ved Budskabet om min Broders Død er det vistnok gaaet gennem manges Sind, som det gik gennem mit: Han var en lykkelig Mand.

Nu ved hans Baare kan vi sige det, han var lykkelig som den, hvis Livsværk lykkedes, og som døde i en god Alderdom, i Besiddelse af sine Medborgeres Agtelse og omgivet af en agtet og anset Børneflokk. Men ikke blot i borgerlig Henseende var han en lykkelig Mand, nej, her skal fremfor alt Guds-Lykken bære Prisen. Ved Tilbageblik paa hans Levnedsløb er for mig, som ingen Sinde før, blevet virkeliggjort det Billed af en lykkelig Mand, der er tegnet af den gamle Pagts Salmist i den 128. Salme:

»Lyksalig er hver den, som frygter Herren, som vandrer paa hans Veje. Dine Hænders Arbejde skal du nyde; lyksalig er du, og det gaar dig vel. Din Hustru er som et frugtbart Vintræ ved dit Huses Vægge, dine Børn som Oljekviste rundt om dit Bord. Se, saaledes

bliver den Mand velsignet, som frygter Herren. Herren skal velsigne dig fra Zion — og du skal se Børn af dine Børn.«

Der blev sagt om ham, at han var en Budbringer, og jeg, hans yngste Broder, maa her sige, at der ved ham blev bragt Budskab fra Aandens Verden ind i Slægten. Vor Moder, som i Præstehjem havde lært at skønne paa god Oplysnings Værdi, bad paa sit Dødsleje vor Fader, som ikke længer var ung, at hendes tre Sønner, hvoraf den ældste var 5 Aar gammel, maatte blive godt oplærte. Følgen deraf var, at vi fik Undervisning sammen med Godsforvalterens, Forpagterens og Gartnerens Børn ved Kristianssæde. Og da Ludvig, den mellemste af Sønnerne, viste særlige Anlæg til stille Læsning, saa blev der taget Huslærer for at forberede ham til Latinskolen. Den første Huslærer førte Oehlschlägers poetiske Skrifter ind i Hjemmet, og den anden havde Grundtvigs Sangværk med som sin kæreste Bogskat. 12 Aar gammel kom Ludvig til Herlufsholm, og da hans Synskreds der blev udvidet, mærkedes det i Hjemmet. Kærligheden begynder hjemmefra, og han elskede sit gode Hjem. Det blev maaske især kendeligt paa den Hjemve, der greb ham efter den første Juleferie. Men at Troen paa Jesu Kristi guddommelige Fødsel tidlig var blevet levende hos ham, mærkedes, da hans Bekendelse deraf stødte sammen med Hjemmets rationalistiske Tankegang. —

Da jeg, godt 16 Aar gammel, kom til at leve sammen med ham i København, fulgte jeg ham først til Garnisonskirken, hvor Blædels gribende Forkyndelse af Synd og Naade lød, dernæst til

det troværdige Vidnesbyrd fra P. A. Fengers Prædikestol i Vor Frelzers Kirke og sluttelig til Vartovs dejlige Salmesang og Grundtvigs mægtige Røst. Der blev han hjemme, og det er mig en særlig Glæde at skulle bringe en Hilsen der fra, med Tak for hans Gerning for Folk og Kirke, og en Hilsen fra den gamle Vartov Menighed til den unge Valgmenighed i Askov.

Rigest blev mit Samliv med ham i de to første Aar her i Askov. Meget modtog jeg, ikke blot ved hans Foredrag og Taler, men ogsaa, naar vi ofte gik lange Veje sammen, i Samtaler. Disse blev mest Enetaler ud af hans rige og gærende Aandsindhold.

Indtrykkene fra disse Aar samler sig for mig i Grundtvigs Vers, som da hyppig laa ham paa Tunge:

»Klokken i den danske Kirke,
det er Sagas klingre Skjold.
Til at bygge Danevirke
rejse sig hver Kæmpe bold!«

Han var jo kommet der nede fra sønden Aa, hvor han havde oplevet Danevirkevoldens Fald, og det gennemtrængte ham som os alle, at nu gjaldt det at rejse Folket. Vort haardt prøvede, elskede Fædreland trængte til dem alle, hver og én. Men der skulde frem for alt kaldes til Kirke, hvor den bedste Kraft er at hente, og det gjorde han ved at slaa paa Sagas klingre Skjold; thi Sagamand var han, og om Menneskeslægtens Levnedsløb talte han helst. Men at Sagn og Saga i hans Mund ikke var tomme og luftige Taler, er kendt paa mange Maader —, denne Kirke, hvori vi er samlede om hans Kiste, turde være et af Vidnesbyrdene derom.

Min særlige Opgave her er, som den, der nu er blevet den ældste i Slægten, at bringe dennes Tak. Og medens hans og hans elskelige Hustrus Hjem efterhaanden favnede Hundreder, ja Tusinder, saa skete det Kærlighedens Under, at lige saa lidt som deres egne Børn blev forsoemt, lige saa lidt blev Slægten glemt: Brødre, Søstre, Broderbørn og videre ud fandt alle, som søgte ind under det gæstfri Tag, Hjerterum, Husrum og Bordplads. — Ja, Gud ske Lov og Tak, for hvad der ved min Broder Ludvig er bragt os som Slægt og som hørende til det danske Folk og den kristne Menighed!

Men dermed vil jeg slutte, at han, som havde saa aaben Sans for det meget, der er værdifuldt for Livet her i Verden, han fandt vistnok et af de sandeste og kæreste Udtryk for sit inderste i det lille Vers:

»Hele Verden ej opvejer,
 hvad vi tror og hvad vi ved
 Himmerig paa Jord vi ejer
 i vor Frelsers Kærlighed.«

Et blandet Kor sang »Den store hvide Flok vi se« med Højskolelærer Sven Fenger som Solosanger, hvorefter Valgmenighedspræst *Axel Helweg* talte:

Maa jeg til de mange gode Ord, der allerede er sagt her i Dag, føje et Minde om Schrøder, et, hvormed jeg bedst kan udtrykke min Tak. Der er sagt af én, som vidste, hvordan Venner vindes, og hvad Venner koster: Gører eder Venner ved den urette Mammon, saa at de kan tage imod jer i de evige Boliger. Han

vidste det, vor Herre Jesus Kristus: Venner vindes kun ved, at man giver sig selv, med alt sit, — og det har han villet lære os.

Jeg tror, at han, om hvis Baare vi her er samlede, har taget godt ved Lære. Han vandt sig mangfoldige Venner. Han var ogsaa gæstfri som faa. Det var en Fryd at gaa ind under hans Gæstfrihed og blive modtaget, saadan som han kunde tage imod. Det var en Fryd at faa Del i, hvad her kunde bydes paa. Det var som at komme ud paa en af vore danske Enge, som den staar ved St. Hansdags Tide med sit rige Blomsterflor, uden de stærke Farver og dog med Glans af Himlens Sol. Men gaar man gennem saadan en Eng, da kan det hænde, at man pludselig staar ved en Bæk, der stille og ellers uset slynger sig gennem Engen. Mange vil da sige: Nej se! her er nok ogsaa en Bæk foruden andet kønt. Men der er dem, der standser og siger: Naa, *dér* har vi Kilden! De forstaar, at det var fra den, det kom alt-sammen.

Naar vi var kommen ind under Schrøders gæstfri Tag til Møderne her paa Højskolen, bødes der os i danske Farver i Tale og Sang saa mangan yndefuld Blomst, saa meget, der kunde gøre Hjertet godt. Men kom vi saa med til Morgensangen, da maatte vi sige til os selv: Naa, *her* har vi Kilden! — Den Mand, der staar i en stor Gerning og vinder et Navn, som er vidt kendt, kan let blive stor i sine egne Tanker, men aldrig er han stor i det Øjeblik, hvor han selv føler sig stor. Naar jeg tænker paa Schrøder, som han stod der ved Morgenbønnen bred og støt, mandig og modig, men

stille, og ydmyg tillige, med bøjet Hoved, og bekendte sin Tro — bedre Udtryk for en vederhæftig, mandig Kristendom har jeg ikke truffet paa i mit Liv. Naar vi blev taget med til dette, saa forstod vi det hele. Da blev vi hjemme paa Askov! Da følte vi, at vi stod ved Arne-stedet for hans Liv og for hans Gerning.

Gud ske Lov for hvad vi saadan har faaet at se, for det stille vederhæftige Vidnesbyrd om Alvoren i hans Tro. Ved dette var det, han vandt sig de mange Venner.

Fra de Venner, som nu har taget imod ham i de evige Boliger, har der lydt et Velkommen derinde, da Herren, Vennen over alle Venner, tog Ludvig Schrøder ved Haanden og førte ham gennem den mørke Gang, som Døden er, ind i den lyse Ventosal, som Herren kalder Paradis. Og dette Velkommen har lydt med en Hjerteklang, der har faaet hans Øjne til at straaale. Han trængte til Kærlighed, han vandt Kærlighed. Nu lyser den ham i Møde: fra de to, hvis Støv hviler herude sønden for Kirken, hans Hustru og hans lille Pige, og fra de mange gamle trofaste Venner og de mange unge Hjerter han vandt, da han ledte dem til de stille rindende Vande og viste dem, at dér var *Kilden*.

Gud hjælpe os, som staar tilbage, at vi maa blive ved Kilden. Men særlig beder vi om Guds Naade og Velsignelse over hans Hus, hans store Børneflok, alle dem, hans Hjerte dér favnede, lige til den mindste lille, der bar hans Hustrus Navn, som han selv havde nævnet hende, da han stod ved Døbefonten med hende paa sin Arm. Og Gud signe dem, som gaar ind i den store Gerning, som er vokset op med ham, at

de aldrig glemmer, hvor Kilden er, der rinder saa sagte og dog mægter at bære frem til evigt Liv.

Nu blev Kisten baaret ud til Graven, under Afsyngelse af Salmen »Kirkeklokke, mellem ædle Malme«.

Ved Graven talte først *Holger Begtrup*:

Maa jeg faa Lov til her ved Ludvig Schrøders Grav at bringe en Hilsen fra de danske Folkehøjskoler.

Han var jo vor anerkendte Førstemand, ikke blot fordi han var en af Højskolens ældste Arbejdere, heller ikke blot, fordi Askov indtager Forrangen blandt Nordens Ungdomsskoler, eller fordi Schrøder her har været Lærer for saa mange af os, der nu virker ved andre Højskoler i Nordens Lande, men især fordi han i sit Hoved og Hjerte bar Højskoletanken i rigest Fylde, fordi han var Hovedarvingen til Grundtvigs Syn paa Folkeoplysningen og Hovedbygmester for Højskolens aandelige Virke siden Grundtvigs Død.

Der bliver i disse Dage sagt mange Lovord om Schrøders Virksomhed i mangfoldige Retninger. Vi fik ved hans 70 Aars Jubilæum for to Aar siden en køn Oversigt over hans vidt-forgrenede Virksomhed og glædede os med ham over de Vidnesbyrd om Taknemmelighed, som Dagen bragte ham. Hans Rigdom paa Ideer og mesterlige Greb paa at føre dem ud i Livet, har dog især baaret Frugt i Højskolens

Tjeneste. Altid var han optaget af at overveje, grundfæste og udvikle den Livstanke, som han i sin Ungdom havde modtaget fra dens første Ophavsmand. Hans Bygmesterhjerne rejste saa at sige Hus ved Hus i den folkelige Højskole, ligesom hans egen Skole her i Askov voksede fra Aar til Aar.

Men vi kommer dog først til Kærnen i hans Livsdaad, naar vi peger paa hans Evne til at føre et levende Ord, udsprunget fra Hjertets Grund og stillet helt i Folkeaadens Tjeneste. Ja, *han var en Ordfører for Aandens Liv i Norden!*

Ludvig Schröder var ikke særlig »veltalende« i dette Ords almindelige Betydning. Han talte meget jævnt, uden skarp Form og skønne Billeder. Men der var Livsstrøm i hans Tale, bred, dyb og levende Strømning i hans Ord. Paa Talerstolen blev denne travle Mand stille og gav sig god Tid. Det var den brusende Livsstrøm, der stemmedes op, og siden randt ud fra den rolige Kilde for Kræfternes Elv som en jævnt flydende, vandrig Aa, der snor sig gennem grønne Enge.

Det er sandt og skønt, hvad hans gamle Ven, *Bjørnstjerne Bjørnson*, har sagt derom:

Hans sølverne Stemme i Sjælene gød
en Rigdom, som strakte for Livet.

Schrøders ydre Røst var just ikke »sølvklar«. Men Bjørnson har tænkt paa det samme, som den nys afdøde danske Digter sang i sin Vaarvise:

Der er Sølvklang i Majbækkens Vover.

Han har allerede i Ungdomsaarene sammenlignet Schrøders Veltalenhed med den jævnt glidende Strøm, hvori Solens Lys kaster sine Sølvblink. Og netop saaledes virkede Talen, naar Schrøder ret var i Aandens Tjeneste, saa Mildheden og Magten forbandt sig i hans stilfærdige Ord. Denne Aa fra Kraftens Kilde under Helligdommen har løbet mellem Græs og Lyng paa de danske Sletter, den har dannet stille Søer, som kunde spejle Himlens Herlighed, og den har brusset over Møllehjul, som satte det driftige Arbejdsliv i Gang.

Dejligt var det at lytte til Klengen af de levende Vande, da han stod i sin fulde Kraft. Men nu paa hans gamle Dage, da Stemmen var svækket som hele den naturlige Livsfylde, skulde der vistnok gode Øren til at høre den sølverne Klang. Jeg vil dog haabe, at den Ungdom, som i de sidste Aar har været samlet om ham, vil faa Minder frem, som kan styrke deres Sjæle, naar de nu mere inderligt kommer i Hu, hvad han saa jævnt og stille ønskede at lægge dem paa Hjerte.

Ludvig Schrøder havde forstaaet den bærende Tanke i Grundtvigs aandelige Syn. Han kendte *det levende Ords Magt* og kunde bruge den, fordi han ydmygt stillede sig i Aandens Tjeneste. Dette er den dyrebareste Arv, som han har givet os, der ønsker at fortsætte Ungdomsskolen i den samme Aand, som han saa trofast tjente.

Gud signe Gerningen her paa Askov og overalt i Norden, hvor der virkes paa samme Vis med det levende Ord paa Folkenes Modersmaal!

Saa sang man »Udrundne er de gamle Dage«, hvorefter Frimenighedspræst *Povlsen*, Bovlund, bragte Sønderjydernes Tak til Ludvig Schrøder:

Schrøders Begravelse er jo hidindtil bleven en Takkefest. Saaledes var det ogsaa ved Cornelius Appels og Fru Schrøders Jordefærd. Og det er godt, at det tit og ofte er saaledes. Det vidner allerbedst om, at Livet, der er levet, har været til Glæde og Velsignelse, saa det heller ikke her i Verden er forbi med Døden og Graven. Det lever i Mindet og i den gode Gerning, som er begyndt og fortsættes der, hvor de Ædles Æt dør aldrig ud. Derfor: held det Folk, hvor der tit og ofte kan holdes Takkefest ved Graven! Held vort lille Folk, at vi saa tit *der* kan takke baade den, der er gaaet bort, og Gud Fader i Himlen for Livet, der er levet, og den Gerning, der er gjort til Folkegavn og Guds Riges Fremme! Jeg vil gerne bringe en Tak fra dem syd for Grænsen. Det er nu snart 46 Aar siden Schrøder sammen med sin unge Hustru og de trofaste Hjælpere Nutzhorn og Fenger begyndte sin Gerning hos os dernede i Rødding. Og da de maatte standse 1864, fortsatte de saa nær ved Grænsen, at de let kunde se over til os, og aandelig talt er der altid fra Askov Højskole set derover og trofast bragt Trøst og Hjælp i vor Kamp for Livet. Men i det som i alt her har Schrøder jo været Føreren. Det er en falsk Beskyldning, at vore unge paa Højskolen lærer Tyskerhad. Her lærer de, at

»Kærlighed til Fædrelandet er den sande Odelsæt,
Kærlighed og intet andet elsker op en Helteæt.
Kærlighed i Pagt med Aanden
De faar altid Overhaanden!«

Og her faar de Oplysning om og Hjælp til at bygge gode Hjem, hvor Hjertelivet kan trives, og som kan være Fæstninger til Værn imod alle de onde forstyrrende Kræfter i Verden. Vi synger:

Et enkelt Hjem bar saa tit et Land,
 naar ud det sendte dets Frelsermand!
 Og mange Tusinde Hjem det var,
 som Landet frelst ifra Slaget bar!

Schrøders Hjem har været et af de bedste til at bære Landet frelst gennem Trængslen, og han har faaet Lykke til sammen med sin Hustru og trofaste Medarbejdere at gøre et stort og velsignet Arbejde for at faa frem mange Tusinde gode Hjem, som baade her hjemme og ovre hos os med Guds Hjælp skal bære vort lille Folk og Land frelst igennem, hvad der end kan komme. Vi Sønderjyder faar Hjælp ikke alene af, hvad vi selv kan modtage af godt her ovre og bringe med hjem, men ogsaa af alt godt, sandt og skønt, som kommer frem her hjemme i Folkelivet og Menigheden. Thi det hjælper til at holde vort Folk i Live, saa vidt som det danske Modersmaal lyder og det danske Folkeliv elskes og leves.

Derfor en Tak fra Sønderjylland til Ludvig Schrøder for hans trofaste, velsignede Arbejde gennem de mange Aar! Men først og sidst en Tak til Gud Fader i Himlen for, at vi har haft denne Mand og fik Lov til at beholde ham saa længe, og at han gav ham Lykke til at udrette saa meget godt til Folkegavn!

Gud give Dig, Jacob Appell sammen med Din Hustru Hjælp og Naade til at udfylde den Plads i Hjem og Skole, der nu er bleven tom ved

Fru Schrøders og Ludvig Schrøders Bortgang, og til med Troskab og i Ydmyghed at lede den store Gerning her i det rette Spor, saa den altid maa være til Folkegavn og til Guds Ære!

Derefter udtalte Højskoleforstander, Dr. *Holmström*, Hvilan:

I en stund som denna, då vi samlats för att följa till grafven en man, hvars lifsverk, mänskligt sedt, synes oss afslutadt, hvars lefnadslopp ligger så klart och solbelyst framfor oss, och som var en lycklig man såväl i sin gerning som i sitt enskilda lif, må vi hellre fira en tackens fest än en klagofest. Det är visserligen vemodigt att stå vid Din graf, käre Ludvig Schrøder, och veta, att vi ej mera här på jorden skola möta en vänlig glimt af Dina goda ögon, ej mera höra milda ord från Dina läppar. Men det är dock härligt att tänka på, att Du efter en längre arbetstid än den, som unnas de fleste, fått stupa på Din post som en god soldat. Och det skall i sanning sägas vid Din graf, at ditt minne skall »ej firas med klagan, ej som den, som bortgår och förglömmes«. Ty Du skall för kommande släktled stå som en härlig föresyn i arbetslust och arbetskraft till fäderneslandets båtnad på livvets mångfoldiga områden och i kärleksfullt arbete för den sak, som var Din — och vår. Så skall det vara ej blott för Dina landsmän, dem, som stodo Dig närmast, det gäller också för oss svenskar. Du såg vida ut öfver folkhögskolans fält och glädde Dig oegennyttigt öfver allt godt på folkupplysningens fält. Hela Sverige har i dessa

dagargenom det offentliga ordets män vitenat, hvad Du varit äfven för oss, Du trofaste stamfrände.

Jag må ju ha rättighet att här betrakta mig som Svenska Folkhögskolans representant och vill varmt och innerligt tacka för all hjärtlig vänskap och allt verksamt intresse Du ägnat vår ungdomsskola — och hela vårt land. Och så vill jag till sist tacka Dig, käre, käre ven, för all trofast vänskap, Du visat mig och de mina under så många år — en vänskap, som aldrig svikit. Haf tack, ädle hänsöfne vän, för denna vänskap! Vi äro stolta däröfver, och minnet af den skall sent blekna i vår släkt. Tag denna hälsning från Hvilan, från mig, min hustru och mina barn och sof i frid bredvid Din trogna maka, hon, som liksom Du var vår älskade vän. Välsignadt vare Ditt minne.

Højskolelærer *Kvaale* bragte en Tak til Schrøder fra den norske Højskole:

Naar me stend ved gravi — eller ved død-sens alvor i det heile — vert me meir sanne mot oss sjølv og andre, og daa serleg mot dei me hev fylgt til gravi. No ser me at det ingen fyremun er lenger aa dikta seg utanum — so som me ofte fyrr tenkte. Me vert skynsame, meir milde, meir rettferdige. Me ser at baade jord og himmel hadde tak i dette menneskje. Det smaaskaarne og storlagde, veikt og sterkt, vondt og godt er paa ein merkeleg maate saman-vove i menneskja. Men det som er av himmel i oss vert gøymt i minne og arbeid, avdi dette var det største og sterkaste, medan det andre vert gløymt etter som tidi gjeng.

Schrøder var inkje noko undantak her. Og i dag »reises tegn over heltens ben og derved mindes hvad stort han gjorde«. Han fortentar det. Det store han hev gjort kan me tryggt byggja vidare paa; og den gode saad vil me strø ut med trufast hand.

Fyrste gongen eg saag Schrøder — eg kjende han inkje daa — maatte eg snu meg og sjaa etter honom. Han hadde noko av det som »rager op« over det vanlege. Paa talorstolen vart han ikkje minder. Han voks nettupp her. Breid um bringa var han, fast og sterk. Some tider med knyttet hender som av spant energi. Breid og djerv og sterk i tale, men ogso varm og mild. Her var autoritet.

Med rette hev det ofte vare sagt um Schrøder, at han alle dagar var ein seig arbeidsmaur. Alltid grov han seg til botnar i ei sak, hadde stor evna til aa organisera og planleggja, kunde taala dugande menn ved sida av seg — for det var saki det fyrst og framst galdt. Det hev ogso vore sagt, at Askov laag paa ein sers hoveleg stad — som nasjonal grensemur — tidi god — ein trengde ein slik høgskule — og difor maatte dette reknast med og ikkje berre Schrøder sin dugleik. — Sjølv no um plass og tid er aldri so heldig, so hadde Askov vanskeleg vorte til det det no er um ikkje *høvdingen* Schrøder hadde vore her. Ein høvding var han paa ein maate, ein høvding folk hev vurdna for, — det syner dei mange menneskje, som er møtt fram i dag — og dei manga kransar. Det er stort aa gaa i gravi med takk og vurdna av sitt folk; men *større* aa vera gøymd i varme trufaste menneskehjarto. Schrøder var elska

og hadde mange venir — det syner seg ogsaa i dag —; men aller best vil det syna seg i trufast arbeid for det, som han gjerne vilde fremja.

Det som gjorde at eg kom til aa halda av Schröder var fyrst og framst avdi han var so forunderleg *djup*. Her var Schröder størst for meg. Og eg trur at dei som ikkje kom ned i djupni hjaa han, dei fekk slet ikkje det beste.

Kjære Schröder! Me som her vore so lukkelege og sete benkja framfyre deg, me minnest dig som høvdingen, men fyrst og framst minnest me dig daa du stirde og stirde so forunderleg djupt og dragende paa oss. Det var som augo lydte etter vaarsongen i sjæli vor, etter barnerøysti. Og dér sa desse augo: »Kirkeklokke mellom ædle malme mageløs er for mit hjerte du.«

Ved vigslingsfesten for kyrkja her i Askov talde Schröder nettupp om dette vers af Grundtvigs salme og eg minnest det so vel som det var i dag.

Naar Schröder kjende seg gamall og trøytt — det gjorde vel han som alle andre — so fann han vegen fram til ungdoms kjelda, lauga seg og fekk ungdom og kraft atter, vigsling til dag og daad. Og han hjelpte oss fram til kjelda. Tungt var arbeidet mang ein gong, der var mykje aa rydja bort hjaa ungdommen; men han hade slik bergfast tru paa at ungdomstidi er »livets blomst og aandens skabertime«, difor gav han seg aldri yver, og ein vakker dag hørde me kjelda, ungdomskjelda silra og renna; sprang me so med bankanda barm fram, dukka oss ned og kjende *livsens bløming* og *aandens skapertime*. Ja, det gav

slik fred og tryggleik dette aa faa koma inn under dine trufaste, varme og milde augo. Til tider kunde du nok støyta oss bort, men naar disse augo kvilde so solvarmt paa oss, daa kjende me, at du vilde alle væl, og difor ikkje større ynskje hadde enn aa hjelpa den minste som den største, og daa gløynde me mykje og tilgav, og kom til aa halda so inderleg mykje av deg. Difor stend me og so mange her ved gravi di i dag.

Hjarteleg takk for det eg fekk! Men takk ogso for alt du hev gjort for høgskulen i Norig. Fraa fyrst til sist hev du vore livande med i høgskulearbeidet hjaa oss og gjort stor hjelp. Mange av dei unge, som kom fraa Norig kjende sig gamle og trøytt — kanskje vonlause. So kom dei til Danmark, til Askov, fekk sol og varme. Du hadde noko til alle. Di sterke, varme livstro kveikte. Tru og von, mod og daadstrang kom fram atter. Ihuga og varme la me i veg upp etter fjellet, fura og bjørk og lyng og eine saman, for no *skulde det ha vaarklædna paa!* Takk for helpi her! Gubben er borte, og han fall som ein *mann*; men *merket* det stend! Anden hans vil sviva i kring paa dei danske sletter, men ogso i dei norske dalar, der livet gror, og millom dei nakne fjell, som stundar etter klædna.

Takk og signing over gravi, og for alt godt du gjorde!

Islænderen Mag. art. *Bogi Th. Melsted*:

Ved Ludvig Schrøders Grav maa ogsaa komme en Tak fra Island.

Ædle, danske Højskolehøvding, Tak for din Kærlighed til Island. Tak for alt, hvad du har været for de mange islandske Mænd og Kvinder, som har besøgt dit Hjem og din Skole. Dit Arbejde vil ogsaa bære god Frugt i Island.

Gud velsigne dit smukke, lysende Minde.

Elevernes store Kor sang nu under Nutzhorns Ledelse en Sang af Nutzhorn.

Derefter bragte Direktør *Jens Schrøder*, Kolding, paa Børnenes Vegne en Tak for al Kærlighed, som var vist deres Fader, mens han levede, og for al Ære, der i Dag blev vist ham.

*

En *Hilsen fra Finland*, som *Poul Bjerge* senere bragte, bør meddeles her sammen med Hilsnerne fra Sverige, Norge og Island:

Der er vel ingen i denne store Forsamling, der har saa god Grund til at sige Professor L. Schrøder Tak for, hvad han har været for en enkelt, som jeg har. Naar jeg tager Ordet, saa er det dog ikke for at raabe dette ud i den store Forsamling, men jeg har en Hilsen og Tak at bringe fra det finske Folk, dette Folk, som ligger os saa fjernt og dog staar os saa nær. De har bedt mig at fremføre denne Tak her ved hans Grav.

Det finske Folk er et ungt Folk. Og Højskolen der oppe er ung, ikke en Gang tyve Aar, men den har slaaet kraftige Rødder i den

finske Jord, og den er groet op allerede til et mægtigt Træ, Folket har lært at skønne paa den, som noget af dets bedste Eje. Men — det har finske Højskolemænd sagt — den finske Højskole har sin Rod i Askov. De ser paa Schrøder som deres aandelige Fader. Som saadan vil de hilse ham i Dag, som saadan har de bedt mig takke ham og strø Roser paa hans Grav. Det er Finnen, der taler det fremmedklingende men skønne Sprog, og det er Svenskeren, hvis Sprog falder os hjemligt og velkendt i Øret, begge staar de ved Schrøders Grav Haand i Haand, med Vemod i Øjet, med Kærlighed i Hjertet og med Tak til Gud for, hvad Schrøder har været for dem. Gud velsigne hans Minde ogsaa blandt dem.

*

Ved Bordet holdt først Højskolelærer *C. Bågå* ud fra Verset »Der sad en Fisker saa tankefuld« en stemningsfuld Tale.

Kammerherre *Lüttichau*, Tjele, bragte en Hilsen fra det danske Hedeselskab. Dets Opgave havde været og var at bringe det danske Folk en Hjælp til dets Jords Forbedring. Schrøder elskede sit Land og sit Folk, og han forstod dette Folk. Derfor kunde han blive et Mlemled i Skrift og Tale mellem Hedeselskabet og den brede Befolkning. Lige til den sidste Tid, da Kræfterne svigtede ham, var Hedeselskabets Gerning en af de Opgaver, der mest fængslede ham. Gud velsigne hans Minde!

Stiftamtmand, Kammerherre *Stemann*:

Jeg skylder ved denne Lejlighed at bringe den afdøde en Tak fra Ribe Amt. Det kan ikke være andet, end at en Institution som Askov Højskole har haft en mægtig Indflydelse paa Befolkningen rundt omkring den. Den har været som en aandelig Kilde, der har virket befrugtende og oplivende. Hundreder af unge fra Ribe Amt har søgt hertil og er atter med friske Indtryk vendt tilbage til deres Gerning. Mange er komne hertil og har nydt Gæstfrihed. Derfor skylder Befolkningen i det hele taget Schrøder og hans Hustru Tak. Mange er vi ogsaa her fra Ribe Amt, som har tilbragt smukke, hyggelige Timer i de mindre Værelser sammen med Schrøder og Fru Schrøder. Alle Steder i Danmark var Schrøder kendt. Her i Ribe Amt var han kendt i hver en Krog. Og det var ham, der, efter et Besøg paa Møen hos Frede Bojsen, der ivrigt syslede med Øens Historie, gav Stødet til Oprettelsen af »Historisk Samfund for Ribe Amt«, et Samfund, der senere er bleven efterlignet i det ene danske Amt efter det andet. — Fra Blaavandshuk til Kolding, fra Grindsted til Kongeaaen vil Slægt efter Slægt med Tak mindes Ludvig Schrøder.

Landdagsmand *H. P. Hanssen-Nørremølle*:

I de Takkestemmer, der fra alle Egne af Landet lyder hen mod Askov, blander sig i disse Dage ogsaa Hundreder af Røster fra Sønderjylland. Ludvig Schrøder og hans Hustru begyndte jo deres Gerning derovre. Men onde

Tider brød ind over Landet. De blev fordrevne fra Hus og Hjem. Men de blev her i vort Nabolag. Skolen i Askov fortsatte Rødding Højskoles Gerning. Den Opgave har den under Schrøders mangeaarige Ledelse løst med Ære og Held.

Da jeg modtog Efterretningen om min gamle Ven og Lærers Død, syntes jeg, at jeg atter sad herinde paa Skolens Bænke og saa ham, som vi dér saa ham, da han var i sin fulde Kraft, med det tankefulde, sørgmodige Blik og de anstrengte, om rastløst Arbejde vidnende, Træk om Øjnene, og mens han rettede sit klare, faste Blik paa os, forherligede han det daadrig Liv. Ludvig Schrøders Foredrag var ofte vækkende, altid oplysende. Han talte med særlig Forkærlighed om Handlingens Mænd.

I Mindet bør han staa i første Række blandt dem, der ved Arbejde paa forskellige Omraader har været med til at rejse det danske Folk efter Ulykkesaaret. Paa Gravstenene over de faldne har vi indristet: Derpaa har vi kendt Kærligheden, at de satte Livet til for os. Men det er end større, hvad der kan siges her ved en gammel trofast Arbejders Grav: Han har arbejdet for vort Folk og vort Fædreland, opofrende, selvhengivende til sit sidste Aandedræt. Og for dette store betydningsfulde Virke bringer vi ham her vor varmeste Tak.

Højskoleforstander *Kristensen-Randers*:

Ved Grundtvigs Grav sagde Bjørnson: »Over denne Grav skal der ikke lysnes Fred, men Kamp.« Jeg kunde have Lyst til her at gøre

disse Ord til mine. Over Ludvig Schrøders Grav skal der lyses Kamp for det, vi har lært at elske. Det er ikke store Ord; jeg vil ikke sammenligne Schrøder med Grundtvig. Men jeg kender ingen samtidig, hvis Tale og Skrift har glædet mig og givet mig Udbytte som hans. Og dertil har jeg ham at takke for Venskab. Der er blevet talt om, i hvilke Retninger Schrøder har virket. Og det er mange. Men fremfor alt var han dog Ordfører. Han havde, synes jeg, Veltalenhed, men hans Tale havde intet af Fyrværkeriets Farvepragt. Den var en dyb, bred, under aaben Himmel roligt glidende Strøm. Den fik sin Fylde og sin Skønhed fra Livets og Lysets ypperste Kilder. De, som var til Stede, da han ovre i Kirken talte over sin Hustru, vil mindes det varme Vidnesbyrd, han den Dag aflagde om Daaben, Nadveren, Herrens Bøn og den kristne Menigheds Lovsang. Ja, det var Livets og Lysets ypperste Kilder, han søgte til. Derfor vidste han ogsaa, hvor han vilde hen med sin Tale. Af Grundtvig havde han lært at skatte det gamle Nordens Sans »for Kæmpedaaden og for Hjertehvilen«. Daad er Gerning, som duer. Kæmpedaad øver den, som ikke blot duer til sin Gerning, men kan lægge sine Kræfter ind i den, saa langt som de overhovedet rækker. Men *den* rastløse Virksomhed, som er aandløs Forsømmelse af Hjer-tets Krav og Længsler, var han aldrig Talsmand for. Han gav gennem sin Tale Lyst til paa een Gang at blive god og at blive dygtig. Det har lydt over en anden aaben Grav: »Saa-dan Fader, saadan Ven, som vi aldrig faar igen« — »Tak dog, Gud, at han har levet.«

Det kan ogsaa siges her. Han har været den danske Folkehøjskole og mange enkelte Mennesker en faderlig Ven. Naar vi aldrig glemmer, at vore Vidnesbyrd kun faar Styrke og Skønhed, i samme Grad som vi søger til Livets og Lysets ypperste Kilder, og derigennem paa en Gang maner til at søge Hjertehvile og til at øve Kæmpedaad, saa fortsætter vi bedst Ludvig Schrøders Gerning. Gud give os Lykke dertil. Og saa Tak for Ludvig Schrøder!

Provst *Nissen*, Brørup:

Jeg har personlig kendt meget til Schrøder og — jeg tænker baade bevidst og ubevidst — lært meget af ham. Første Gang jeg mødte ham, var det for Resten lidt af det haarde i ham, der kom frem. Da jeg havde forestillet mig som Pastor Nissen, sagde han: »De kalder Dem »Pastor« — det er ellers et fordringsfuldt Navn.« Og jeg indrømmer, at det er godt, naar man ikke kalder sig selv det, men først bliver kaldt det. Senere lærte jeg jo andre Sider af hans Personlighed at kende. Vi har meget at takke ham for. Der blev før mindet om hans dybe, alvorlige kristne Tro og særlig om den Hjertelighed, hvormed han kunde takke Gud. Vi er taknemmelige for Schrøders Søndagstaler, fordi han atter og atter traadte frem og talte for Frihed inden for Kirken, for hans Arbejde for at forene Mennesker, som, skønt tilsyneladende saa forskellige, dog var fælles om den kristne Tro. Dette kom frem ogsaa i den sidste større Artikel han skrev, den om Lukas (Aarsskrift for Askov Lærlinge 1907). Han vilde gerne, at de,

der var skilte i Menigheden, skulde bøje sig sammen, og derfor vil jeg og mange med mig vide Ludvig Schrøder og hans Minde en hjertelig Tak.

Højskoleforstander *Alfred Povlsen* bragte i en Tale, hvis Tanker for en væsentlig Del er indeholdt i A. P.'s Artikel i »Højskolebladet« Nr. 7, paa danske Højskolelæreres Vegne Tak til Ludvig Schrøder.

Folketingsmand *Pinstrup* bragte en Hilsen fra Elever og Venner paa Rigsdagen, der gerne vilde sige Tak i Erkendelse af, hvad man ogsaa paa det politiske Omraade skyldte Ludvig Schrøder, særlig med Henblik paa Bestræbelserne for Frihed i Kirke og Skole.

*

Formanden for Foreningen Askov Lærlinge har sendt »Højskolebladet« følgende:

Fra Foreningen Askov Lærlinge skulde der ogsaa ved Ludvig Schrøders Jordefærd have lydt en Tak; naar det ikke skete, havde det sin Aarsag i den knappe Tid, der var til Taler efter Kirkefærden. Det blev sagt ved Festen den 14., at Højskolen i Askov var ikke specielt anlagt som kristelig Skole, men som en folkelig Højskole i kristelig Aand, og i dette sidste ligger vel Skolens egentlige Drivkraft. Der blev ogsaa nævnt, at Ludvig Schrøder var en ydmyg Mand, og ud fra dette mindes vel hans Elever ham bedst, naar han var mest i Aande og lagde os paa Sinde Betydningen af den ydmyge Tjener-

gerning, thi da var han størst. Hans eget Liv er jo et Eksempel paa en saadan frugtbringende Tjenergerning for sit Folk og sit Lands Ungdom. Der blev ogsaa ved hans Baare udtalt, at Kristentroen i hans Liv var som den i Engen stille rislende Kilde, der gav Vækst til Blomsterflor og Grøde. — Ja hvor var han trofast til ud fra sit Livs Erfaring at vidne om *Guds-Ordets* bærende Kraft.

Og naar gamle »Askov Elever« med Tak erkender, at ud fra denne Kilde er der hentet Kraft til det store Arbejde, saa vil nu baade ældre og yngre Elever forenes i Ønsket om Lykke og Velsignelse for Skolens nuværende Ledere og deres Medarbejdere — til at bygge videre og fortsætte Arbejdet i Ludvig Schrøders Aand og Tankegang.

I to af hans sidste skriftlige Arbejder, der i disse Dage er kommet frem i »Askov Lærlinges Aarsskrift 1907« og »Kirkestriden i Norge« i »Højskolebladet« Nr. 5, sender han det samme Vidnesbyrd til Elever og Læsere om *Guds-Ordets* Velsignelse ved Daaben og Nadveren, og vi hæd- rer vel bedst hans Minde ved her at følge i hans Fodspor.

P. F. V.

Maren Lauridsen.

*

Til Askov Højskole blev der i Dagene efter Ludvig Schrøders Død sendt mange Hilsener som Udtryk for Deltagelse. Der kom Takkehilsen fra Bestyrelsen af N. Zahles Skole. Af Hilsner fra finske, norske og svenske Venner var der Telegrammer fra Önnestad og Pernå Folkehøjskoler, Stockholms pedagogiska sällskap, G. og L. Aldén, Emil Sven-

sén, Chr. Bruun, Austlid, Aasmundstad, Venner i Trondhjem og Helge Væringsaasen, der minder om den Indskrift, Bjørnson havde foreslaaet til Sökkelen paa Schrøders Buste: »Han stod i Nordens aabne Dør. De kom fra Nord, de kom fra Sør — til Enighed som aldrig før.«

Bjørnstjerne Bjørnson sendte selv fra Rom en Hilsen saalydende:

Sørg, Bonde, din blide apostel er død.
Hans sølverne stemme i sjælene gød
en rigdom, som strakte for livet.
Ti den blev til kraft i det voksende land.
I samtiden stod der vel neppe en mand,
som bedre til Danmark har givet.

Karolines og mine innerlige hilsener. Som jeg er sjælebedrøvet.

Og *Selma Lagerlöf* telegraferede:

Jag sörjer Danmarks stora folklärare och beklagar förlusten af en vän.

*

Signerede Kranse, sendte til Schrøders Baare.

Fra Kongen, Konseilspræsidenten, Min. for Kirke- og Undervisningsvæsenet, Landbrugsministeriet, Indenrigsminister Berg, Familien Høgsbro, M. og C. Bergs Børn.

»Från den svenska folkhögskolan: Ludvig Schröder, Nordens främsta folklärare, med sorgens och tacksamhetens hyllning.« Fra »Aftonbladet«, Stockholm. Fra Anna Gustafson, Elsa Abren f. Gustafson, Elisabeth og Harriet Uhr, Marrit och Karin Hallström: »et tack til vår kära lärare Ludvig Schröder.« Fra den svenske Folkehøjskoles Venner: »Tack för din död.« »Från Hvilans styrelse och lärarekår: Aldrig dör mans ära om slik han vetat vinna.« »Från familjerna Holmström, Ingers och

Vifell till Ludvig Schrøder, den trofaste stamfränden. Din trofaste vänskap var vår glädje.« »Med Tack från gamla svenska vänner.« »Från Finlands svenska högskola till Ludvig Schrøder.« Den finske Folkehøjskole: »Til Højskolefaderen L. Schrøders Baare med Tak« ved Hj. Mikander. Fra den svenske Folkeskoles Venner i Finland: »Tak for din Daad.« Norges høgskules lærerlag. Helge Væringsaasen, Elverum: »Tak for alt hvad Du talte, virkede og var for Norden, dens Aandsliv, Folkehøjskolen og tusinde af Elever og Venner«.

Fra Rødning Højskole og endvidere fra følgende danske Højskoler: Lærere og Elever paa Ry, gamle Askov-Elever paa Borris: »Tak for din Daad«, taknemmelige Venner paa Hjørlande, Grundtvigs, Ask, Sørslev, Testrup Lærere, Frederiksborg: »Dag og Daad er Kæmperim«, Elbæk, Salling, Galtrup, Brøderup, Roskilde, Vejstrup, Bestyrelsen for Grundtvigs, Vinding, Ryslinge, Sørup, Odder Lærere, N. Ørslev, Ubberup, Kvissel: »Hilsen og Tak«, Vestbirk, Støvring, Vallekilde, Vraa, de dansk-amerikanske Folkehøjskoler, Bornholms, Ollerup.

Fra tolv Sommerelever (1907) i København. Venner og Elever i Velling. Elever i Ulfborg. Gamle Elever og Venner i Kallundborg og Omegn. Gamle Askov-Elever i Vestervig. Askov Elever 1908. Gamle Elever og Venner i Brørup. Elever i Landsgrav. En Elev: Farvel. En Elev: Tak for Vinteren 1906—07. Taknemmelige Elever i Aabenraa. Gamle Elever i Randers og Omegn.

Fra Lærerne paa Ladelund Landbrugsskole: »Tak for Raad og Daad«. Fra Dalum Landbrugsskole, Ødum L., Malling L., Eleverne paa Ladelund L., Tune L., Skibelund Fri- og Efterskole, Statens Lærerhøjskole, Hoven Kvindeskole, »Den fri Skole«, Silkeborg Seminarium, Jelling Statssem., Herlufsholms Stiftelse, Herloviaersamfundet, Dansk Friskoleforening, Th. Langs Skole, Silkeborg, Bestyrelsen for Frk. Zahles Skole: »Ud Du saaede med levende Ord livskraftige Frø i Sjæle. En sidste Tak«. Vejle Forskolesem., Ordrup højere Almenskole, Odense Friskole, Foren. af Hedeselskabets Funktionærer, Tirslund Plantage, Stilde Plantage, Hundsbæk Plantage, Askov Valgmenighed, Høve Frimenighed, S. Næraa Valgmenighed, Vartov Mh., Aagaard Vmh., Haderslev Fmh., Ryslinge Vmh., Holstebro Vmh., Mors Fmh., Odense Vmh., Bovlund Frimh., Skibelundforeningen: Tak, Kbh. Højskoleforening, Højskolehjemmet i Aalborg, Foreningen

›Kolding Højskolehjem«, Sprogforeningen, Sønderjyds
Forening, Hobro, Ringkøbing og Omegns Hskf., Vælger-
foreningen i Sønderjylland, De danske Ungdomsforen.,
Askov Ungdomsforen., De danske Skytteforen., Kolding
Skyttef.s Bestyrelse, Fredericia Soldaterhjem, Kvindelige
og mandlige Gymnaster i Askov: ›Med Tak«, Vejle Amts
Skyttef., K. S. 1898, Kalkuttamissionen: ›Med Tak«, Malt-
Folding Kommune: ›Med Tak for Ordet og Virksomheden
i M. K.«, Foren. ›De danske Atlanterhavsøer«, Danmarks
Lærerforening, Dansk-amerikansk Samfund, Vejen-Læborg
Sygeplejeforening, Santhalmissionen, Udvalget for dansk-
amerikansk Mission, Sygeplejeforeningen i Malt-Folding:
Tak, Kildeskriftselskabet, Det pædagogiske Selskab, 114.
Kr. af Danm. Lærerforening, Studenterforeningen, Vejen
Borgerforening, Hist. Samf. for Ribe Amt: ›Tak for Raad
og Hjælp«, Plejehjemsf. for Ribe Amt: ›Tak«, Religions-
lærerforeningen, Peder og Ane Dons's Legat, Foreningen
af jydsk Landboforeninger, Malt Menighedsraad, Dansk
Skoleforen., Udv. for kirkelig Virksomhed i Nordslesvig,
Samsø Foredragsforening: ›Hilsen«, Askov By, Teknisk
Provinsskolef., Kunstforen. for Vejen og Omegn, Det
kgl. danske Landhusholdningsselskab, Vejen Haandvær-
kerforening, Den kgl. Porcellænsfabrik, ›Højskolebladet«:
›Tak«, Det Schönbergske Forlag, ›Østsjællands Folke-
blad«, ›Flensborg Avis«, ›Sorø Amtstidende«, ›Kolding
Folkeblad«, Viborg Byraad, Venner, Venner i Skanderup,
Islændinge, Venner, Samtlige Arbejdere paa Aktieselsk.
Konstantin Hansen & Schrøders Fabrik, Venner i Kolding,
Venner i Vamdrupnegnen, Funktionærer paa Konstantin
Hansen & Schrøders Fabrik, A/S J. O. Brandorffs Eftf.,
›Til Ludvig Schrøders Baare: Dit Liv og din Gerning vil
frem i Tiden lyse«, Venner i Vejen, Venner fra Alminde
Sogn, ›Professor L. Schrøder«, Tirsted-Skorringe-Vejleby
Ungdomsforeninger: ›Hilsen fra den gamle Skovrider-
gaard ved Christianssæde«.

Desuden var der

Sølv-Bøgegrene fra de danske Højskoler og Landbrugs-
skoler og fra Venner og Elever paa Rigsdagen, Sølv-
kranse fra Foreningen Askov Læringer: ›Tak for dit
Virke«, Det danske Hedeselskab, En Elev ›der troede
Vidnesbyrdet«, Sølvskjold fra Venner i Kolding, Lærere
og Elever paa Frederiksborg Hsk., Venner i Gesten.

Ludvig Schrøders sidste Foredrag.

[Efter en stenografisk Gengivelse og en Opskrift til Foredraget.]

Sang: I Wittenberg i Sachsenland.

Jeg har først paa Vinteren talt om Luthers Ægteskab, i Dag vil jeg tale om hans Livsudvikling.

Martin Luther nedstammer fra en fribaaren og stridbar Bondeslægt i *Møhra*, en lille Landsby paa det vestlige Affald af de skovklædte Bjærge, der begrænser Thüringen mod Syd. Faderen *Hans Luther* havde som ældste Søn tidlig forladt Hjemmet, søgt Arbejde ved Bjærgværksdrift og bosat sig i *Eisleben*, hvor hans Hustru *Margrethe* 10. November 1483 fødte ham den Søn, som Dagen efter blev døbt og opkaldt efter Dagens Helgen, den hellige Martin af Tours. Kort efter flyttede Familien til *Mansfeld* ved Foden af Harzen.

Fattigdom i Hjemmet og en streng Opdragelse baade der og i Skolen lagde Skygger over Martin Luthers Barndom. — Tiden var fuld af Overtro; de mange Spøgelsehistorier, der den Gang gik mellem Folk, og som Luthers Fader fortalte mange af, sammen med Rygter om Hekse — man sagde saaledes, at Nabokonen var en Heks — skræmmede Drengen, saa han var ikke et tilidsfuldt Barn.

Navnlig var han meget bange for denne Nabokone og lyttede med sygelig Opmærksomhed til, hvad han hørte, der stod i et nylig udkommet Skrift om, hvordan man kunde uskadeliggøre Hekse.

Jeg mindes fra min egen Barndom, hvordan overtroisk Tale kan gøre et Barnehjerte uroligt. Jeg var bleven bidt af en Hund, og saa fortalte man mig, at hvis Hunden blev gal, vilde jeg ogsaa blive det, og jeg led længe under denne Spaadom.

Til disse Ængstelser kom den strænge Opdragelse. Forældrene forstod ikke at tage Børnene mildt, og han fortæller, at han i Skolen blev behandlet saa haardt, at han paa én Formiddag fik Prygl 14 Gange. — Alt dette førte til, at han tidlig kom til at se Livet som en Jammerdal, og at Freden kun var at vinde i et selvornægtende Munkeliv. Vistnok lysnede det for ham, da han 14 Aar gammel blev sat i Skole i *Magdeburg* og kort Tid derefter i *Eisenach* ved Foden af Wartburg. Fattig som han var maatte han som saa mange andre Skoledisciple gaa rundt og synge ved Dørene, men blev optaget i Huset af *Ursula Cotta*, der havde lagt Mærke til hans inderlige Sang. Her fik han det godt, Fru Ursula har maaske ligesom hans Lærer i Skolen, Trebonius, været paavirket af den fra Italien kommende Lære, der havde Øje for det lyse i Menneskelivet. Luther fortæller,

at denne Lærer altid tog sin Hat af, naar han kom ind i Skolen; det var ellers ikke almindeligt, thi Skolebygningen var saa tarvelig, at det tit regnede ned i Klassen. Men denne Lærer sagde: »Man kan jo aldrig vide, hvad der bliver af disse Knægte«; han behandlede dem mildt.

Luther havde det godt i Eisenach og nød den herlige Natur omkring Wartburg.

Fra 1501—05 var han Student i Erfurt, hvor han var en paaskønnet Kammerat, ikke mindst for sin Sang og Musik, han spillede Luth, blandt unge Humanister, hvis Maal det var at blive dygtige latinske Poeter og derfor syslede med de klassiske Digttere. Luther kaldtes i Kammeraternes Lag for Filosofen. 1505 tog han Magistergraden i Filosofi. Efter endt Eksamen aflagde han Besøg i sit Hjem, og nu skulde hans Livsgerning bestemmes. Hans Fader ønskede, han skulde studere Jura, og havde allerede købt en Del juridiske Bøger til ham.

Paa denne Rejse blev han overfalden af et hæftigt Uvejr; Lynet slog ned i et Træ umiddelbart ved Siden af ham; Dødsangst greb ham, og han raabte: »Hjælp, St. Anna, jeg vil være Munk«. I Virkeligheden aabenbarede han i sin Angst, hvad der længe havde boet i hans Hjerte, og som havde rørt sig stærkt, naar han i Ungdomsaarene i Erfurt blev knuget af Tungesindet,

der havde haft saadan Magt over ham i Drengaaarene: hans Længsel efter Klosteret.

15. Juli 1505 samlede Luther sine Venner til et lille Gilde, tog Afsked med dem, og Dagen efter søgte han Optagelse i et Kloster i Byen, hvor han haabede at kunne finde Bod for sin Sjælevaande.

Dette Kloster hørte til en Tiggermunkorden, som nævnede sig efter Augustin, men som ingenlunde havde tilegnet sig den store Kirkefaders Følelse af Menneskets Afmagt til at føre et Liv til Guds Ære. Gerningsretfærdigheden pristest der som ellers i den Tids Klostre. Men medens mange af dem tog det let med at opfylde de strænge Munkeløfter, saa var Augustinerklostret i Erfurt et af de »reformerte Klostre«, der hævdede »den strænge Observans«. Dette har vel været en af Grundene for Luther til at foretrække det. Han vilde være Munk for Alvor. En anden Grund til, at han valgte det reformerte Augustinerkloster, var vel den, at dér var god Lejlighed til at studere; en af Professorerne ved Universitetet var Munk og theologisk Lærer i dette Kloster.

Foreløbig har for Luther alt samlet sig om ved stræng Underkastelse af Klosterreglerne og ved Brug af de Bodsøvelser, der blev ham tilraadet, at vinde Fred i sin Sjæl. Men det vilde ikke lykkes. Naar han gik til Skrifte, ængste-

des han for, at han ikke havde bekendt *alle* sine Synder, at han ikke havde været *tilstrækkelig* sønderknust under Følelsen af sin Syndebyrde, og at han ikke havde opfyldt *alt*, hvad der blev ham paalagt som Kirkebod. Ganske særlig har Tanken om Guds Forudbestemmelse dreven ham nær til Vanviddets Rand; var *han* ikke forudbestemt til evig Død?

Det har maaske varet i 7 Aar, at disse mørke Tanker stadig vendte tilbage. Af og til kunde de dukke op ogsaa i hans senere Liv.

I Klostret fandt han dog Mænd, der kunde yde ham Hjælp i hans Vaande. En gammel Munk henviste ham til det Led i Troen om Syndernes Forladelse; Gud, sagde han, havde befalet ham at tro, hans Synder var ham forladte. Hans øverste foresatte, *Johan Staupitz*, der under Navn af Generalvikar førte Tilsyn med alle de reformerte Augustinerklostre, talte som et kristent Medmenneske med ham om det ørkesløse i ved Skriftemaalet at opregne alt, hvad der havde foregøglet ham som Fristelser. Det var ikke saadanne »opdigtede Synder« eller »Dukkesynder«, for hvilke Jesus havde lidt Korsets Død. Og hvad Guds Forudbestemmelse angik, saa skulde han faa Lys over den ved at agte paa Guds Søns Død paa Korset for *alle* Syndere. Naar han havde saa mange Fristelser og Anfægtelser at kæmpe med, sagde Staupitz,

saa var det vel, fordi Gud havde noget, han vilde bruge ham til, og hvortil han paa denne Maade skulde forberedes. Staupitz har set paa Luther med store Forventninger. Ogsaa Læsningen i Bibelen, i Augustins og i den hellige Bernhards Skrifter fik efterhaanden Betydning for Luther.

Han kom snart efter sin Indtrædelse i Klosteret til at aflægge Munkeløftet, blev 1507 præsteviet og maatte holde Forelæsninger, dels paa Universitetet i Erfurt, dels paa det ny oprettede Universitet i Wittenberg for efter Staupitz' Ønske at blive forberedt til at tage den theologiske Doktorgrad.

Først sendte Staupitz ham dog i et Ordens-Anliggende til *Rom*. Hvad han dér saa, fik stor Betydning for hans senere Livsgerning. Skønt han færdedes i Rom som en enfoldig Pilgrim, ivrig for at se de hellige Steder, kom han dog til at se saa meget af Skrøbelighederne ved Pavedømmet, og hvad dertil hørte, at han siden med desto større Kraft kunde tage Ordet derimod.

Ikke mindre at betyde fik Doktorgraden for ham. Med den fulgte en Ed, han maatte aflægge, som han siden trøstede sig ved, naar han kunde blive urolig over den Bevægelse, han havde vakt. De gamle Kirkemyndigheder havde selv lagt dette Kald paa ham. Doktor-eden var som Ridderslaget, der forpligtede ham til med Ord og Skrift at kæmpe Troens Strid.

18. Oktbr. 1512 blev Luther Doktor og skulde nu virke mellem Studenterne i Wittenberg.

Kurfyrst Frederik den Vise af Sachsen havde oprettet dette Universitet, bygget Kloster og Kirke, hvis Præster han selv ansatte.

Luthers første theologiske Forelæsninger var over Davids Salmer, Romerbrevet og Galatherbrevet, som han især elskede. Her fik han rig Lejlighed til at tale om det syndige Menneskehjertes Nød og om Retfærdighed af Troen. Han prædikede ogsaa jævnlig i Wittenbergs Sognekirke om Synd og Naade. Men til at begynde med faldt det ham ikke ind at gøre nogen Indsigelse mod den nedarvede Kirkelære eller Kirkeorden.

Universitetsbyen Wittenbergs afsides Beliggenhed har vel bidraget til, at det ikke gjorde Opsigt i vide Kredse, at der var optraadt en ung, begavet og lærd Professor, hvis Tankegang afveg stærkt fra den, der almindelig havde sine Ordførere paa Lærestolene, og som ikke gav sig af med de Spidsfindigheder, som Lærerne af den gamle Skole, Skolastikerne, havde deres Styrke i. Den gamle Skole havde han brudt med.

Men at Luther kom til at rejse en Kirkekamp, voldtes af Leo den 10. af det medicæiske Hus, som 1513 havde bestøget Pavestolen. Hans Slægt havde vundet et verdensberømt Navn ved at

beskytte de skønne Kunster, og han delte Slægtens Omhu for, at de store Malere og Billedhuggere kunde faa den nødvendige Hjælp til at udføre deres Arbejder. Hans Formand, Julius den 2., havde begyndt en Ombygning af Peterskirken, hvorved den kunde blive større end nogen anden Kirke, ret en Domkirke for hele Kristenheden. Leo den 10. vilde fortsætte Byggeriet og lod den store Maler Raphael lede det.

Men dertil behøvedes mange Penge. Leo d. 10.s Slægt havde været udmærket dygtige til at samle sig selv Formuer. Det er vel ikke tilfældigt, at en Ætling af dette driftige, penge-samlende Bankierhus kom til at fæste sin Opmærksomhed paa Afladen som Middel til at skaffe Penge tilveje.

Han udstedte en Bulle om en overordentlig Tilsigelse af Syndernes Forladelse til dem, som ved Pengebidrag vilde fremme det gudelige Værk at bygge Peterskirken færdig.

I den største Del af Tyskland blev det overdraget til *Albrekt* af Hohenzollern, Ærkebisp af Magdeburg og Kurfyrst-Ærkebiskop af Mainz, at foretage Indsamlingen. Han skulde have sin Del af det indsamlede. Men da Handelshuset *Fugger* i Augsburg havde forstrakt ham med Penge til i Rom at indløse Palliet eller Skulderbaandet, der var Tegnet paa hans Værdighed som Ærkebisp af Mainz, forbeholdt det sig Part

i den Del af Indsamlingen, som Albrekt skulde have. Det er da rimeligt, at Fuggerne har haft Indflydelse paa Ordningen af hele denne Sag. Den nyopfundne Bogtrykkerkunst blev tagen i Brug til Udfærdigelsen af Brevene, saa kun Køberens Navn skulde føjes til. Der blev udarbejdet Takster for hver Synd efter Køberens Formue. Fuggernes Fuldmægtig havde en af Nøglerne til Kisten, hvori Pengene blev lagt; Borgmesteren i den By, hvor Handelen foregik, havde en anden Nøgle; den tredie var i Hænderne paa Dominikanermunken *Johan Tezel*, der af Albrekt af Mainz var valgt til at prædike om Afladen.

Denne Mand varetog sit Hverv med en ualmindelig Frækhed. Han kunde sige: »Naar Pengene i Kisten klinger, straks Sjælen ud af Skærsilden springer«.

Kurfyrst Frederik den Vise af Sachsen, Luthers Landsherre, vilde ikke vide af denne Pengeindsamling i hans fattige Land. Men Tezel passede at drive Forretningen paa et Sted i Nærheden af Wittenberg, hvor Kurfyrst Frederiks undergivne havde let ved at finde ham. Følgen var da, at nogle Borgere fra Byen forsynede sig med Afladsbreve, og naar Luther, som hyppig var Stedfortræder for Sognepræsten, sad i Skriftestolen, kom en til ham, fremviste det pavelige Brev og forlangte, at han skulde tilsige

ham Syndsforladelsen, og da Luther spurgte, om han angrede sin Synd og ønskede at leve et nyt Liv og Levned, indlod han, som havde købt Aflad, sig ikke paa nogen Samtale herom, men holdt sig til Afladsbrevet.

Det var Luther for meget. Han havde forlængst gjort den Erfaring, at ingen uden Gud kunde tilgive Synder. Og da det havde kostet ham en saa alvorlig og lang Kamp, inden han havde fundet Hvile i Troen paa Syndernes Forladelse som givet ham uforskyldt, maatte han dybt forarges over det Forlangende, der blev stillet til ham, og han følte det som en bydende Nødvendighed, at han maatte træde op imod Afladshandelen.

Han valgte til dette Skridt en Form, der faldt ind under, hvad der jævnligen havde fundet Sted. Det var Skik ved højtidelige Lejligheder at holde Turneringer af panserklædte Riddere, og dette havde Universiteterne efterlignet, idet lærde Doktorer kunde mødes til en Munddyst ved tilsvarende højtidelige Lejligheder. Nu var der et Allehelgensstift i Wittenberg. Det var Kurfyrstens Slotskirke, hvor der var samlet en Mængde Helgenlevninger, for at der kunde være et tilsvarende Antal Altre. Kurfyrst Frederik havde ladet de mange Helgenlevninger samle for som Præster ved Altrene at kunne ansætte Mænd, der tillige kunde være Lærere ved hans Uni-

versitet. Derfor var Slotskirken tillige Universitetskirke, og Allehelgensdagen, da alle Helgenlevningerne var udstillede paa Altrene, festlig holdtes som Universitetsfest. Der var da Anledning til for Lærere ved Højskolen at fejre dens Fest ved en Munddyst. Dagen i Forvejen, 31. Oktober 1517, opslog Luther paa Universitetskirkens Dør 95 latinske Theses eller Sætninger om Afladen, som han var villig til at forsvare mod dem, der vilde bestride dem. Paa denne Maade var det ikke nogen egentlig Dom, han fældte over Afladen; men han erklærede, at det var en Sag, der var værd at disputere om, og at han tilbød under en saadan lærd latinsk Drøftelse at være Angriberen.

Der mødte imidlertid ingen til at forsvare, hvad Luther angreb, og hans Theses oversattes snart paa Modersmaalet og blev ved Bogtrykkerkunsten hurtig udbredte, saa man over hele Tyskland kunde læse Luthers Paastande om, at det ikke var Helgeners Fortjeneste, der var »Kirkens Skat«, men ene det hellige Evangelium om Guds Naade, og at den, der følte sand Anger over Synden, fik fuldstændig Syndsforladelse, ogsaa uden noget Afladsbrev; fremdeles, at Afladen kun var Eftergivelse af de Straffe, Kirken selv kunde paalægge, og at en Kristen hellere maatte give Penge til de fattige end købe Aflad.

Hermed begyndte Reformationen.

Hvor man bøjede sig for Sandheden i disse Luthers Paastande, var Tezels Handel ødelagt. Men der var straks nogen, der ymtede om, at det var Augustinermunkene, som før havde forestaaet en pavelig Pengeindsamling, som var misundelige paa Dominikanermunkene, fordi de nu havde faaet dette Hverv, og Mistanken styrkedes derved, at Dominikanerne rejste sig til Forsvar for Tezel, medens Luthers mange Meningsfæller blandt Augustinerne sluttede Kreds om ham. Leo den 10. mente ogsaa, det hele var *Munkekævl*, som skulde rase en Tid, men som nok vilde falde til Ro. Han skal ogsaa have sagt, det var »en drukken Tysker«, der havde skrevet de 95 Sætninger; naar han blev ædru, kom han nok paa andre Tanker.

Tezels Venner fik imidlertid sat igennem, at Luther 7. August 1518 blev stævnet til at møde i Rom inden 60 Dage. Dominikaneren Kardinal *Thomas de Vio af Gaeta* (almindelig kaldet Cajetanus), der var Pavens Sendebud ved den Rigsdag, som da afholdtes i Augsburg, fik det Hverv at bevæge Kurfyrst Frederik af Sachsen til at udlevere det »Ondskabens Barn«, som stoledes paa hans Beskyttelse. Men Kurfyrsten fik Kardinalen til at love at forhøre Luther i Augsburg og derefter sende ham tilbage til Wittenberg. Kurfyrsten sørgede for, at han fik

et Lejdebrev fra Kejseren, inden han gik til Kardinalen.

Det var ingenlunde uden Frygt, at Luther gik til Augsburg. Han har selv fortalt, at han undervejs jævnlige tænkte: »Nu maa jeg dø«, og at han ofte sagde til sig selv: »Ak, hvilken Skændsel vil jeg ikke bringe over mine kære Forældre.« Men over for Staupitz ytrede han, at de indre Kampe, han maatte bestaa, var langt større for ham end de ydre. »Noget uden Sammenligning værre taaler jeg, som du ved, og dette tvinger mig til at agte disse timelige og øjeblikkelige Lyn for noget lidet.«

Under Samtalerne med Kardinalen fra Gaeta kom Luther til at sige, at pavelige Beslutninger kunde være vildfarende og stridende mod den hellige Skrift. Selv Apostlen Peter havde maattet lade sig tilrettevise (Gal. 2, 11), hvor meget mere maatte da hans Efterfølgere kunne komme i et saadant Tilfælde? Kardinalen sagde: »Tilbagekald, eller kom ikke mere for mine Øjne«.

At Luthers Sag var farlig, skønnes maaske bedst af, at hans gode Venner Staupitz og Wenceslaus Link fandt det rigtigst at løse ham fra hans Løfte til Augustinerordenen, for at Staupitz, dersom det blev paabudt ham at holde Luther til Tavshed, kunde svare, at han ikke længere havde nogen Myndighed over ham, og

for at Ordenen ikke skulde lide under det, dersom det skulde gaa ilde med hans Sag. Stau-pitz og Link skal ogsaa have overvejet, om Luther ikke burde søge til Pariseruniversitetet, som ikke havde underkastet sig den pavelige Enevælde; det strandede paa, at de ikke havde rede Penge til at købe Veksler paa Paris, som de kunde give ham med.

Nogle Dage efter at de to Venner havde forladt Augsburg, flygtede Luther tidlig en Morgen ad en Lønport i Stadsmuren. Byens Raad, der havde ladet den aabne for ham, havde givet ham en gammel Rytter med. Men saa ilsomt gik det med Flugten, at han ikke havde givet sig Tid til at paaklæde sig til at færdes til Hest. Paa den første Dag red han 8 Mil, og da han om Aftenen standsede i en Rejsestald, kunde han ikke staa paa Benene, men sank ned i Halmen. Man kan komme til at tænke paa, om Luther ikke har været overfaldet af den Følelse, at han nu stod *ene*. Han havde hidtil haft sit klosterlige Broderskab at støtte sig til; men nu var han stillet ene.

28. November 1518 indankede han sin Sag til et *almindeligt Kirkemøde* til Dels med samme Udtryk, som Pariser-Universitetet et halvt Aars Tid i Forvejen havde brugt til en lignende Appel. Dagen efter skrev han til Kurfyrst Frederik, at han af Hensyn til ham vilde bryde

op fra hans Rige. Kurfyrsten vaklede over for Spørgsmaalet, om han skulde lade den for hans Universitet saa værdifulde Lærer forlade det.

Men nu kom den sachsisk-fødte, pavelige Kammerherre von *Miltiz* til Tyskland med det Hverv at føre Luther, »denne Fordærvsens Søn, som kommer fra Satan«, som Fange til Rom. Han mærkede, at hvor der stod én paa Pavens Parti, var der tre, der holdt med Luther. Han tabte da Modet til at udføre sit Hverv; han vilde, sagde han, ikke føre ham som Fange gennem Tyskland, om han end havde 25,000 Mand at raade over.

Han mødtes først paa Aaret 1519 til en venlig Forhandling med Luther, hvorunder denne lovede at lade Sagen staa stille, forudsat at ogsaa Modparten tav, og at formane sine Landsmænd til Ærbødighed mod den romerske Kirke.

Naar Paven gjorde gode Miner til Miltiz's Mægling, hang det sammen med, at den gamle Kejser Maximilian døde 12. Januar 1519, og at Kurfyrst Frederik af Sachsen ikke blot blev midlertidig Rigsforstander i Nordtyskland, men ogsaa af mange blev udpeget som Kejseremne. Under disse Omstændigheder vilde Leo den 10. ikke gøre ham til Fjende ved at fortrædige hans Universitet.

— — — Tiden er nok saa fremrykket, at jeg maa slutte, men saa fortsætter jeg næste Gang.

Sang: Sidste Vers af: I Wittenberg i Sachsenland.

*

Som nævnt under Overskriften, er dette Schrøders sidste Foredrag her gengivet dels efter stenografiske Optegnelser, gjorde af hans Datterdatter *Magdalene Konstantin Hansen*, dels efter hans egen udførlige Opskrift, og jeg tror, det i denne Gengivelse ret nøje svarer til hans Tale. Foredraget blev holdt Onsdag Aften, 5. Februar, mellem Kl. 6 og 7 for den samlede Elevflok og en Del af Skolens Lærere, og det varede en stiv Klokketime. En halv Time efter Foredraget blev han ramt af Lammelsen, hvorefter han ikke kunde tale, men laa hen halv bevidst og halv ubevidst, saa vidt vi kunde skønne, til Midnat mellem Fredag og Lørdag, da han døde stille og fredeligt.

Jacob Appel.

